

MIRCEA-FLORIN CRICOVEAN

FACILITĂȚI FISCALE SAU PRIVILEGII?

*Elemente de drept canonic, financiar și fiscal
privitoare la susținerea financiară
a unităților de cult religios*

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2023

CUPRINS

ABREVIERI.....	9
PREFAȚĂ	11
CUVÂNT ÎNAINTE	15
INTRODUCERE	19
I. STAT, BISERICĂ ȘI SOCIETATE – ÎNTRE LEGEA DIVINĂ ȘI NORMELE CIVILE	27
1.1. Documente istorice și canonicopatristice despre conștiința civică a adeptilor religiei creștine	27
1.2. Scurtă incursiune în istoria Bisericii Ortodoxe Române cu privire la impozitarea averilor bisericesti.....	38
II. STATUL ȘI UNITĂȚILE DE CULT RELIGIOS – SUBIECTE ALE RAPORTULUI JURIDIC FISCAL.....	63
2.1. Parteneriatul Stat-Biserică	63
2.2. Aspecte privitoare la cadrul legislativ fiscal intern și extern al funcționării cultelor religioase.....	67
2.3. Necesitatea socială a impozitelor, taxelor și contribuțiilor sociale	93
III. PREVEDERI FISCALE PRIVITOARE LA UNITĂȚILE DE CULT RELIGIOS.....	97
3.1. Facilități fiscale directe acordate cultelor religioase	97
3.2. Facilități fiscale indirecte acordate cultelor religioase	108
IV. ACTIVITĂȚI DE UTILITATE PUBLICĂ ALE UNITĂȚILOR DE CULT DIN CADRUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE	113
4.1. Opera social-filantropică a Bisericii Ortodoxe Române. Cheltuielile efectuate și proveniența resurselor bănești necesare, în cifre și date	113
4.2. Cheltuielile efectuate și proveniența resurselor bănești necesare.....	117

4.3. Rolul organismelor cultice în desfășurarea activităților de utilitate publică	118

V. STUDIU DE CAZ.

Analiza veniturilor, cheltuielilor și soldurilor bugetare ale parohiilor din cadrul unui protopopiat al Bisericii Ortodoxe Române	141

5.1. Analiza mărimii veniturilor	141

5.1.1. Evoluția mărimii veniturilor efective	141

5.1.2. Evoluția mărimii veniturilor tranzitorii	152

5.1.3. Analiza evoluției mărimii veniturilor generale	157

5.2. Analiza structurii veniturilor efective în perioada 2007–2012.....	158

5.2.1. Structura veniturilor efective totale	159

5.2.2. Analiza structurii veniturilor din activitățile de cult	164

5.2.3. Structura altor venituri din activități fără scop lucrativ.....	167

5.3. Analiza evoluției structurii veniturilor generale.....	170

5.4. Analiza evoluției mărimii cheltuielilor efective ale parohiilor ortodoxe din Protopopiatul de Vest din România, în perioada 2007–2012.....	171

5.4.1. Analiza evoluției cheltuielilor cu materii prime, obiecte de inventar și utilități	173

5.4.2. Analiza evoluției cheltuielilor cu reparații curente și capitale la clădiri, auto și utilaje	175

5.4.3. Analiza evoluției cheltuielilor cu remunerațiile personalului și cu contribuțiile sociale ale angajatorului	176

5.5. Analiza structurii cheltuielilor efective în perioada 2007–2012	178

5.6. Evoluția mărimii soldului bugetar	184

CONCLUZII	189

BIBLIOGRAFIE	193

Izvoare	193

Cărți	195

Studii și articole.....	198

Site-uri consultate.....	200

LISTA TABELELOR ȘI GRAFICELOR.....	203
ANEXE.....	207
ANEXA 1. Date statistice ale celor 40 de parohii ortodoxe din cadrul Protopopiatului de Vest din România	209
ANEXA 2. Date statistice, 2011–2012, Protopopiate.....	217
SUMMARY	225

I. STAT, BISERICĂ ȘI SOCIETATE – ÎNTRE LEGEA DIVINĂ ȘI NORMELE CIVILE

1.1. Documente istorice și canonicopatristice despre conștiința civică a adeptilor religiei creștine

Odată apărută pe scena istoriei, Biserica, la început, își asigura **finanțarea din resursele materiale** pe care, de bunăvoie, creștinii le ofereau sub forma ofrandelor. Biserica este considerată o societate religioasă și a fost necesar să-și identifice singură resursele financiare. Astfel, bazată pe doctrina Bibliei și a Sfinților Părinți care au emis canoanele cu putere de lege în Biserică s-au stabilit **limitele dreptului de a avea proprietăți**. Bineînțeles, a trebuit să se țină seama de **organizarea administrativă a Imperiului Roman** în cadrul căreia a luat ființă Biserica, dar și de **legislația statelor de mai târziu**, a diferitelor țări, unde își desfășoară activitatea (Cricovean, 2014 a, 93–106).

Creștinii duceau o viață similară cu a celorlalți cetățeni ai imperiului (Cricovean, 2005, 133). Este greșită opinia potrivit căreia adeptii lui Hristos aveau o viață izolată prin catacombele cetății (Dușe, 2021, 17). Creștinii **împlineau îndatoririle cetățenești**, dar și pe cele spirituale. Ei uzau de locașurile de cult aflate în cetate, pentru cerințele spirituale (Hertling, 2002, 71).

Între destinatarii scrisorilor lui Caius Plinius Caecilius Secundus, se numără și împăratul Traian. În scrisorile sale, Plinius relevă diferite aspecte din viața sa și a Imperiului Roman, dar și **lipsa de cumpătare a locuitorilor** din aceste regiuni care se aventurau în **nenumărate risipe financiare** (Cricovean, 2008, 45).

Plinius, în timpul domniei împăratului Traian, a deținut funcția de *legatus Caesaris pro praetore* pentru Bitinia și Pont. Era convins Plinius că, odată cu urcarea pe tron a împăratului Traian, preocupările intelectuale vor spori. Împăratul Traian **protejează pătura cultă** a Imperiului Roman. Însăși mândria Cetății o

reprezintă oamenii docti și, de acum înainte, va avea cu ce să se mândrească: „*dar viața, dar moravurile tineretului, cât de bine știi, ca împărat, să le îndrumezi! Câtă cinstire arăți tu profesorilor de retorică și câtă considerație profesorilor de filosofie! Cum și-au recăpătat preocupările intelectuale, sub domnia ta, și suflul, și viața, și o patrie! Preocupări pe care cruzimea domniilor anterioare le pedepsea cu exilul*” (Plinius, 2003, 388–389).

În epistolele către Traian, în număr de 121, se regăsesc foarte multe aspecte din dreptul roman. Între acestea găsim informații despre modul cum împăratul avea **dreptul să acorde titlul de cetățean roman** unui peregrin. La rândul său, împăratul Traian îi răspunde lui Pliniu cu privire la acordarea dreptului de cetățenie unei persoane agreate, în felul următor: „*Urmând uzanțele stabilite de împărații precedenți, am hotărât să nu acord dreptul de cetățenie alexandrină decât cu precauție. Dar, cum tu ai obținut deja pentru Harpocras, medicul tău, dreptul de cetățenie romană, nu am curaj să spun nu recentei tale rugăminți. Numai că trebuia să-mi faci cunoscut din ce district face parte, ca să-ți trimit o scrisoare pentru Pompeius Planta, guvernatorul Egiptului, care îmi este prieten*” (Plinius, 2003, 15). Erau absolut necesare precizările acestea pe care le cerea Traian, întrucât **cetățenii romani erau diferențiați după avere și vârstă**. Cei care erau sub pedeapsă grave, condamnați a presta munca silnică sau lupta în arenă sau orice altă pedeapsă erau considerați sclavi publici bucurându-se, totuși, de un salariu anual. De asemenea, în privința condamnaților la pedeapsa capitală, împăratul îi cere subordonatului său ca aceștia „*a căror condamnare nu trece de ultimii zece ani și care au fost eliberați fără autorizație valabilă vor trebui să-și ispășească pedeapsa. Dacă se află dintre aceia care au fost eliberați cu mult înainte de zece ani, ori care au îmbătrânit, să-i repartizăm la munci care se apropie de o pedeapsă. Se folosesc de obicei la îngrijirea băilor, la curățirea canalelor de scurgere, la repararea șoselelor și drumurilor*” (Plinius, 2003, 33). O categorie specială de oameni o constituie acei cetățeni romani născuți liberi și care, fiind părăsiți, au devenit sclavi. În privința acestora, Traian îi recomandă lui Plinius să nu se refuze dreptul lor de a-și revendica libertatea fără a fi supuși la „*rambursarea cheltuielilor de întreținere*” (Plinius, 2003, 15).

Din viața social-economică a cetăților avem alte informații interesante. Spre pildă, cetatea Niceea, viitoare gazdă a Părinților sinodali de la Sinodul I Ecumenic, în timpul împăratului Traian avea mulți **cetățeni indiferenți la lucrurile publice și la nevoile comunității**. În același timp, însă, spre deosebire de spiritul practic al latinilor, împăratul Traian consideră că „*grecoteii au o slăbiciune pentru gimnazii*” (Plinius, 2003, 39).

Interesant este că **Traian nu-și dorea o politică fiscală excesivă asupra propriilor supuși**. Bunăoară, într-o scrisoare mărturisește că dorește „*să se micșoreze dobânda la folosință, pentru a înlesni plasarea banilor publici*” (Plinius, 2003, 47). Era convins că nu este onorabil pentru domnia lui a duce împotriva cetățenilor o politică de pauperizare a maselor. Într-o scrisoare în care răspunde la o întrebare a lui Plinius în legătură cu **cheltuirea banilor publici**, împăratul Traian hotărăște așa: „*Este adevărat că edictele mele interzic risipa ce se face cu banul public; dar, pentru a nu năruți liniștea numeroșilor particulari, nu trebuie revocate și anulate donațiile făcute cu un timp oarecare în urmă. Așadar, să lăsăm în pace toate măsurile de acest gen luate acum douăzeci de ani, căci eu am la suflet atât interesul locuitorilor, cât și bogăția publică a fiecărui ținut*” (Plinius, 2003, 47)

Prudența împăratului Traian era îndreptată și asupra acelor organizații de oameni care puteau deveni periculoase pentru siguranța Imperiului. În acest sens, îi scrie lui Plinius așa: „*Ai gândit că s-ar putea crea la Nicomedia o corporație de pompieri, după exemplul mai multor orașe. Dar să ne amintim că această provincie, și în principal aceste cetăți au fost tulburate de asociații de genul acesta. Oricum s-ar numi, sub orice pretext se vor fi constituit în corporație, ele se vor transforma, deși vremelnic, în hetaeriae. Este de ajuns deci să se organizeze asistentă proprie pentru combaterea incendiilor, să se invite proprietarii imobilelor să le stăvilească ei înșiși și, la nevoie, să se facă apel la concursul populației*” (Plinius, 2003, 33).

Extrem de importantă este epistola care se referă la **situația creștinilor din acele vremuri**. Pentru modul în care erau cotați creștinii și pentru frumusețea epistolei, redăm, în continuare, conținutul epistolei lui Plinius către Traian: „*Pentru*

mine, stăpâne, este o datorie sacră să te consult asupra tuturor nedumeririlor mele. Cine ar putea, de fapt, să-mi îndrumeze mai bine îndoielile sau să mă limpezească în neștiința mea? Eu nu am participat niciodată la **procesele împotriva creștinilor**; nu știu deci pentru care fapte și în ce măsură să aplic fie pedeapsa, fie continuarea cercetării. Și nu puțin am stat la îndoială dacă trebuie să se țină seama de vârstă, sau dacă nu trebuie tratați copiii altfel decât oamenii mari, dacă trebuie să iert pe cel ce se căiește, sau dacă cel ce a fost cândva creștin nu trebuie să găsească nicio iertare; dacă trebuie osândit numai numele, chiar dacă este nepătat, sau dacă trebuie pedepsite doar **crimele legate de numele de creștin**. În această ignoranță, iată regula pe care am urmat-o față de aceia care au fost deferiți tribunalului meu drept creștini. I-am întrebat dacă sunt creștini; când au mărturisit-o, mi-am repetat întrebarea pentru a doua și pentru a treia oară, amenințându-i cu moartea; pe cei care au persistat, i-am trimis la moarte. Căci, de orice natură ar fi fost fapta pe care o mărturiseau, nu mă îndoiam că trebuie să pedepsesc cel puțin **rezistența și neînduplecata lor încăpățănare**. Am lăsat deoparte pe alții, posedați de aceeași nebunie, ca să-i trimit la Roma, căci erau cetățeni romani. În curând, prin chiar faptul că era tratată ca atare, cum se întâmplă de obicei, crima s-a răspândit și a luat diverse forme. A apărut o **scrisoare anonimă** ce cuprindea numele mai multor persoane. Pe cei care negau că sunt creștini sau că au fost și care, urmând formula pe care le-o dictam, au făcut închinăciuni zeilor și au oferit jertfe de tămâie și de vin statuii tale, pe care am pus să o aducă în acest scop odată cu statuile zeilor, pe cei care, în sfârșit, l-au blestemat pe Hristos, ceea ce se zice că nu fac niciodată creștinii adevărați, am socotit că trebuie să-i achit. Alții, pârâți de vreun denunțator, au zis mai întâi că au fost creștini, dar îndată au retractat cele spuse, dând asigurări că ei fuseseră, este adevărat, dar că încetaseră să mai fie, unii de trei ani, alții de mai mulți ani și unii de mai bine de douăzeci de ani. Toți aceștia au venerat statuia ta și pe ale zeilor; toți aceștia l-au blestemat pe Hristos. Pe de altă parte, ei afirmău că întreaga lor viață sau rătăcire n-a constat niciodată decât în aceasta: se adunau la dată fixă înainte de revărsatul zorilor și intonau pe rând un imn de preamărire a lui Hristos, ca

unui zeu: se legau prin jurământ nu la vreo crimă, ci să nu comită nici furt, nici tâlhărie, nici adulter, să nu-și încalce deloc cuvântul, **să nu retracteze o dispoziție făcută justiției**; după ce îndeplineau aceste ritualuri, aveau obiceiul să se despartă, apoi să se adune din nou pentru a lua masa, care se compunea de altfel din mâncăruri cu totul obișnuite și, în consecință, curate; de altfel ei renunțaseră la toate practicile menționate după edictul meu prin care, urmând ordinelor tale, interzisesem întrunirile. De aceea am crezut necesar, pentru descoperirea adevărului, să pun la cazne două sclave, cărora li se zicea slujitoare ale acestui cult. Dar n-am descoperit decât o superstiție caraghioasă, dusă la extrem; de aceea am suspendat ancheta pentru a recurge la sfatul tău. Chestiunea mi s-a părut într-adevăr că merită deliberarea ta, mai ales datorită numărului mare de învinuiți. Căci o mulțime de persoane de toate vârstele, de toate stările, atât bărbați cât și femei, sunt și vor fi mereu implicate în această învinuire. Molima acestei superstiții și-a extins ravagiile nu numai în orașe, ci și în sate și târguri; cred totuși că este posibil să fie oprită și vindecată. Ceea ce este sigur este faptul că templele, care erau aproape goale, sunt din nou frecventate și că jertfele anuale, mult timp neglijate, reîncep; se vinde pretutindena hrană pentru animalele ce trebuiesc jertfite, care altădată își găseau puțini cumpărători. Din aceasta se vede clar cât de mulți oameni s-ar îndrepta, dacă li s-ar da posibilitatea să se căiască” (Plinius, 2003, 79–83).

La această scrisoare, împăratul va răspunde, susținând că „nu este posibil să se stabilească pentru toate cazurile o normă de procedură uniformă și de neclintit. Să nu fie căutați, dar dacă sunt denunțați și acuzați, să fie pedepsiți; totuși, dacă vreunul nu recunoaște că este creștin și o dovedește în mod vădit, vreau să spun rugându-se zeilor noștri, chiar dacă în trecut a trezit unele bănuieli, să fie iertat pentru pocăința sa. În ceea ce privește listele cu denunțuri anonime, ele nu trebuie să dea curs la nicio urmărire. Acesta ar fi un exemplu deplorabil și potrivit preceptelor epocii noastre” (Plinius, 2003, 83)

Reținem atenția cu o epistolă extrem de interesantă întrucât autorul ei, chiar necunoscut, răspunde la întrebările ce privesc religia și **modul în care creștinii își înțelegeau să-și desfășoare activitatea pe plan socio-politic**. De asemenea,